

Солтүстік Америка материгі

Солтүстік Америка — Жер шарындағы Еуразия мен Африкадан кейінгі көлемі бойынша үшінші материк. Ол Батыс жарты шарда орналасқан және өзінің табиғи әртүрлілігімен, ұзын тау тізбектерімен, алып өзен-көлдерімен ерекшеленеді.

Географиялық орны және шеткі нүктелері

- Ауданы: 24,2\$ млн км² (аралдарымен бірге).
- Орналасуы: Материктің барлық аумағы дерлік Солтүстік жарты шарда, оның басым бөлігі Батыс жарты шарда орналасқан. Ол Арктикалық белдеудегі аралдардан бастап субэкваторлық белдеуге дейін созылады.
- Шектесуі: Оңтүстігінде Панама мойнағы арқылы Оңтүстік Америкамен жалғасады. Еуразиядан тар Беринг бұғазы арқылы бөлінген.

Шеткі нүктелері

Бағыты	Нүкте атауы
Солтүстік	Мерчисон мүйісі (Канада)
Оңтүстік	Марьято мүйісі (Панама)
Батыс	Принц Уэльс мүйісі (АҚШ)
Шығыс	Сент-Чарльз мүйісі (Канада)

2. Ашылуы және зерттелуі

Солтүстік Американың ашылу тарихы екі кезеңнен тұрады:

1. Нормандардың сапары (X ғасыр): Ең алғашқы болып Еуропадан шыққан нормандар (викингтер) Гренландия мен Лабрадор түбегінің жағалауына жеткен. Алайда, олардың ашқан жерлері туралы мәлімет ұзақ уақыт бойы құпия болып қалды.
2. Христофор Колумбтың экспедициясы (1492 жыл): Материкті "ресми" ашқан саяхатшы. Ол алғаш рет Орталық Америка мен Кариб теңізі аралдарына жеткен, бірақ бұл жаңа құрлық екенін түсінген жоқ.
3. Америго Веспуччи (XV-XVI ғғ.): Бұл жердің Азияның шығыс бөлігі емес, жеке материк екенін дәлелдеді, сондықтан материк оның құрметіне Америка деп аталды.
4. Солтүстікті зерттеу: XVII-XIX ғасырларда Ресей зерттеушілері Витус Беринг пен Алексей Чириков (Беринг бұғазын, Алясканы), ал британдық және канадалық саяхатшылар материктің ішкі аудандарын және солтүстік-шығыс жағалауын зерттеді.

3. Жағалауындағы теңіздер мен ішкі сулары

Солтүстік Американы үш мұхит шайып жатыр:

- Солтүстігінде: Солтүстік Мұзды мұхит (Бофорт, Баффин теңіздері, Гудзон шығанағы).
- Батысында: Тынық мұхит (Беринг теңізі, Аляска шығанағы).
- Шығысында: Атлант мұхиты (Лабрадор теңізі, Мексика шығанағы, Кариб теңізі).

Солтүстік Америка ішкі суларға өте бай, бұл оның климаттық ерекшеліктеріне байланысты.

- Өзендер:
 - Миссисипи: Әлемдегі ең үлкен өзен жүйелерінің бірі. Ол негізгі саласы Миссуримен бірге материктің орталық бөлігінен ағып, Мексика шығанағына құяды.
 - Маккензи: Солтүстік Мұзды мұхит алабындағы ірі өзен.
 - Колорадо, Колумбия: Тынық мұхитқа құятын, қуатты өзендер.
 - Сент-Лоренс: Ұлы көлдерді Атлант мұхитымен жалғастырады.
- Ұлы Көлдер жүйесі: Жоғарғы (Верхнее), Гурон, Мичиган, Эри, Онтарио — әлемдегі ең үлкен тұщы су қорының бірі. Бұл көлдер арасында атақты Ниагара сарқырамасы орналасқан.

4. Климаты

Солтүстік Америка жерінің ауқымды созылуына байланысты барлық климаттық белдеулерде орналасқан:

Климаттық белдеу	Орналасуы	Ерекшеліктері
Арктикалық	Гренландия, Канадалық Арктикалық топаралдар.	Жыл бойы суық, төмен температура, мәңгі мұздықтар.
Субарктикалық	Аляска, Канаданың солтүстігі.	Қысы ұзақ, суық; жазы қысқа, салқын. Жауын-шашын аз.
Қоңыржай	Материктің орталық бөлігі.	Батыста (Тынық мұхит жағалауында) — жұмсақ, ылғалды. Ішкі аймақтарда — континенттік (температура айырмашылығы үлкен). Шығыста — қоңыржай континенттік.
Субтропиктік	АҚШ-тың оңтүстігі.	Климаттың үш түрі бар: Жерорта теңіздік (батыста), континенттік (ішкі

Климаттық белдеу	Орналасуы	Ерекшеліктері
		аймақтарда), және муссондық (шығыста).
Тропиктік	Мексиканың оңтүстігі, Орталық Америка.	Жыл бойы ыстық. Ылғалды және құрғақ кезеңдері ауысып отырады.

Табиғат зоналары

Солтүстік Американың табиғат зоналары Еуразияға ұқсас, бірақ өзіндік ерекшеліктері бар:

Табиғат зонасы	Өсімдіктер дүниесі	Жануарлар дүниесі
Тундра және Арктикалық шөлдер	Мүк, қына, аласа бұталар.	Солтүстік бұғысы (карибу), ақ аю, арктикалық түлкі (песец).
Тайга (Қылқан жапырақты орман)	Қарағай, шырша, балқарағай.	Канада сілеусіні, бұлан, қоңыр аю (гризли), құндыздар.
Аралас және жалпақ жапырақты ормандар	Емен, үйеңкі (Канада символы), шамшат.	Елік, қабылан, виргиния бұғысы, сунс.
Далалар (Прерийлер)	Биік шөпті өсімдіктер (бизон шөбі).	Бизон (материктің символы), койот, прерия қасқыры, суыр.
Шөлейттер мен шөлдер	Кактус, юкка, агава.	Көгершін, жыландар, кеміргіштер (ұсақ тышқандар).
Биіктік белдеулік	Кордильера мен Аппалач тауларында белдеулік басым.	Тау ешкісі, тау қойлары (бигхор